

รามเกียรติ์

นิทานโบราณจากอินเดีย ที่นับว่าแพร่หลายที่สุดในประเทศไทย มีอยู่ 2 เรื่อง คือ มหาชาติเวสสันดรชาดกเรื่องหนึ่ง กับเรื่องรามเกียรติ์อีกเรื่องหนึ่งเฉพาะเรื่องรามเกียรติ์นั้น เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางของคนไทย จนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

รามเกียรติ์ เป็นวรรณกรรมประเภทอิติहाส (อิติ + หา + ยาส) ซึ่งแปลโดยศัพท์ว่าเป็นเช่นนั้นจริง ๆ หมายถึงเรื่องสำคัญที่เกิดขึ้นในสมัยโบราณรู้สืบ ๆ กันมาจากชั่วคนหนึ่งมาถึงอีกคนหนึ่ง คำอิติहाส มีผู้แปลตรงกับ Epic ของภาษาวรรณคดีตะวันตก ไทยแปลว่ามหากาพย์ แต่จะเทียบความสำคัญของอิติहाสเท่ากับมหากาพย์ไม่ได้ เพราะมหากาพย์เป็นแต่เพียงกวีนิพนธ์ แต่งเป็นร้อยกรองขนาดยาว กล่าวถึงวีรกรรมของวีรบุรุษ มีเนื้อเรื่องหลายตอนต่อกัน (ตอนหนึ่งเรียกว่า episode หนึ่ง)

ส่วนอิติहाส นอกจากจะมีลักษณะอย่างมหากาพย์แล้ว ยังต้องมีคุณสมบัติที่แสดงหลักมุ่งหมายในการดำรงชีวิตอันเป็นอุดมคติ 4 ประการ ของตัวเอกคือ

1. ธรรมะ มีความหมายถึงอุดมคติในการปฏิบัติหน้าที่ของตัวเอกของเรื่องโดยความกล้าหาญไม่หวาดหวั่น และโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ตอบแทน (เพื่อตนเอง) เช่น การที่พระรามยอมออกไปจากป่าตามคำสั่งของพระบิดา ช่วยฤๅษีทำลายยักษ์ หรือผู้รบกวนการประทม เป็นต้น

2. อารถะ (artha = ประโยชน์) หมายถึงความเจริญอุดมด้วยโภคสมบัติ

3. กามะ (fulfilment of desires) หมายถึงความสำเร็จปรารถนาตามที่ต้องการ

4. โมกษะ หมายถึงความหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด เป็นบรมสุขในขั้นสุดท้าย *

วรรณกรรมที่เป็นอิติहाส ของอินเดีย คือ รามายณะ และมหาภารตะ คนอินเดียทั่วไปถือว่า พระเวทเป็นหลัก มีวรรณกรรมส่งเสริมพระเวทหลายประเภท เช่น อิติहाส อาชยณะ (หรืออุปาชยณะ หมายถึงเรื่องบุคคลสำคัญอื่น ๆ เล่ากันเป็นมุขปาฐะ เช่นเรื่องพระนล ท้าวหริศจันทร์ นางสาวิตตรี ฯลฯ) เรื่องประเภทอาชยณะรวมอยู่ในอิติहाส บางที่เรียกอิติहाสว่า เวทที่ 5

เนื้อเรื่องในอิติहाส แสดงถึงการที่มนุษย์นิยมมนุษย์ด้วยกันเอง ไม่นิยมอยู่แต่เฉพาะเทพเจ้าเท่านั้น (อย่างที่ปรากฏในบทสรรเสริญเทพเจ้าต่าง ๆ ในพระเวท) จึงได้รวบรวมเอาเรื่องของวีรบุรุษที่นิยมยกย่องเป็นบุคคลในอุดมคติของเวลานั้นมากล่าว คือ พระรามใน รามายณะ และกษัตริย์ป่าดงพญาไฟ

* Indian Literature หน้า 468 ของ M. Winternitz

อติหาส

มหากาพย์สำคัญมีโคลก 2,400 โคลก ฤๅษีชื่อบาลมิกิ เป็นผู้แต่ง เป็นเรื่องราวของ พระรามและนางสีดา ผู้แต่งเองเรียกเรื่องนี้ว่า เป็นกาพย์ เป็นอาชยาด กิต และสัมหิตา (ประมวล) ผู้แต่ง คือพระพรหมฤๅษีบาลมิกิ เป็นโอรสองค์ที่ 10 ของพระวรุณ (เทพ) เคยหลงผิดเข้าร่วมอยู่ในหมู่มัจจุราญ แต่ระลึกได้ถึงบาปของตนจึงหลีกเข้าสู่ชีวิตฤๅษี เมื่อบวชแล้วเข้าถ้ำหนึ่งสนิท จนปลวกมาสร้างรังล้อมรอบ จึงได้ชื่อว่าบาลมิกิ ซึ่งหมายความว่า ผู้ออกจากรังปลวก ได้พบกับพระนารทจึงแสดงความปรารถนาอยากทราบว่าบุคคลผู้ดีเลิศในโลกมนุษย์นี้คือผู้ใด พระนารทจึงเล่าเรื่องพระรามให้ฟัง พระบาลมิกิก็ได้ฟังแล้วไปยังฝั่งแม่น้ำ ตมสา (Tamasà) ได้พบนกกระเรียนกำลังมีความสุขร่าเริงอยู่ด้วยคู่ของตน แต่ในขณะที่ต่อมานายพรานยิงนกตัวผู้ตายลง นางนกร้าให้หาก่อนอย่างน่าเวทายนั่งนัย พระบาลมิกิก็สลดใจและขัดเคื่อนายพรานจึงกล่าวสาปแช่งพรานผู้นั้น แต่แล้วก็ยิ่งเสียใจหนักขึ้นด้วยว่า ไม่ใช่กิจของตนที่จะสาปพรานผู้มีอาชีพล่าสัตว์โดยตรง คำกล่าวที่สาปแช่งพรานนั้นบังเอิญเป็นฉันท์คณะใหม่และเนื่องจากเปล่งออกมาด้วยความเศร้าโศกสงสารนกร้าจึงได้ชื่อว่า โคลก พระพรหมผู้เป็นอาทิกวิ (กวีคนแรก) ก็เสด็จมากล่าวปลอบโยนว่าคำสาปนั้น ถ้าจัดรูปเสียใหม่ก็เป็นบทสรรเสริญพระนารายณ์ได้* และได้ขอให้พระบาลมิกิใช้ฉันท์โคลกนี้แต่งเรื่องพระรามดังที่ได้ฟังจากพระนารท

เมื่อแต่งเสร็จแล้ว พระบาลมิกิก็ได้สอนให้พระกุสะ (Kusà) และพระลพ (Lava) โอรสของนางสีดา (ซึ่งขณะนั้นถูกเนรเทศอยู่ป่ากับฤๅษี) ให้สวดเรื่องพระรามในที่ชุมนุมพราหมณ์ที่ประชุมอยู่ในการทำพิธีอศวมุขของพระราม (พิธีอศวมุขต้องทำพิธี 1 ปี ก่อนปล่อยม้าอุปการ) เรื่องเล่านี้แสดงว่าพระบาลมิกิมีชีวิตอยู่ และแต่งเรื่องรามายณะในสมัยพระรามมีชีวิตอยู่ (พระรามมีอายุได้ 10,000 ปี จึงได้เสด็จไปสู่สวรรค์)

อินเดียและเค้าเรื่องเดิมของรามายณะ

หลักฐานทางวรรณคดี ภาษาศาสตร์และชาติวียงศวิทยา ทำให้ทราบว่าชนชาติอริยกะหรืออารยะเป็นชนชาติที่มีถิ่นที่อยู่ดั้งเดิมในยุโรปตะวันออกแถบทะเลแคสเปียนและทะเลดำ ต่อมาได้อพยพขยายไปทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ๆ ไปอยู่ในยุโรป ทางทิศตะวันออกมาอยู่แถบอิหร่านแล้วข้ามภูเขาคอเคซัสมาอยู่ในแถบเหนือของประเทศอินเดียในปัจจุบันนี้ ได้ต่อสู้รบพุ่งกับเจ้าของถิ่นเดิม ซึ่งที่จริงก็เป็นชาติที่มีความเจริญมีวัฒนธรรมของตน หากแต่รบสู้พวกอริยกะไม่ได้ พวกอริยกะจึงยึดครองดินแดนส่วนกลาง และขับไล่พวกทราวักูเจ้าของถิ่นเดิมไปอยู่บริเวณนอก ๆ ออกไป อริยกะแผ่ขยายไปทางตะวันออกก่อน ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำคงคาในพระบาลี (พระไตรปิฎก) เรียกว่า “มัธยมประเทศ” ส่วนบริเวณนอก ๆ

* ดูอุปกรณ์รามเกียรติ์ ของเสฐียรโกเศศ

ที่ทราวีกอยู่เรียก “ปัจฉิมชนบท” ฮินดูเรียก “ภารตวรรษ” การอพยพและการรุกไล่เจ้าของถิ่นถึงตอนนี้ นักปราชญ์กล่าวว่ากินเวลาไม่เกิน 2,000 ปี ก่อนสมัยราชวงศ์ไศศุนาด (ราชวงศ์นี้ครองมัธยมประเทศประมาณ 50 ปี ก่อนพุทธกาล) *

พวกอริยกะเมื่อยังอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำคงคา มีพระรามเป็นวีรบุรุษสำคัญในการแผ่ขยายอาณาเขต มีเรื่องเกี่ยวกับพระรามเป็นเรื่องสำคัญอยู่ 3 ตอน คือ

1. พระรามมีเมียชื่อสีดา น้องช้อลักษณะเป็นผู้กล้าหาญ มีอำนาจ
2. พระรามเดินป่าถูกยักษ์ลักพานางสีดาไป จึงออกติดตามไปอย่างลำบากยากแค้น (ยักษ์นั้นเข้าใจว่าคือทราวีก)
3. พระรามเป็นมิตรกับวานรและหมี (คนพื้นเมืองที่มีรูปร่างแปลก ๆ) ช่วยกันปราบยักษ์จนได้นางคืน

เรื่องทั้ง 3 ตอน เข้าใจกันว่าเติมเข้าไปทีละตอน ๆ เล่ากันเป็นทำนองนิทาน เรียกว่า อักขาน คือการเล่าด้วยปาก (มุขปาฐะ) ทำนองเสภาของไทย ไม่ได้ร้อยกรองขึ้นเป็นเรื่องติดต่อกันจนกระทั่งถึงสมัยที่वालमीเอาเค้าเรื่องมาแต่งเป็นมหากาพย์ ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

เนื้อเรื่องรามายณะฉบับवालमी

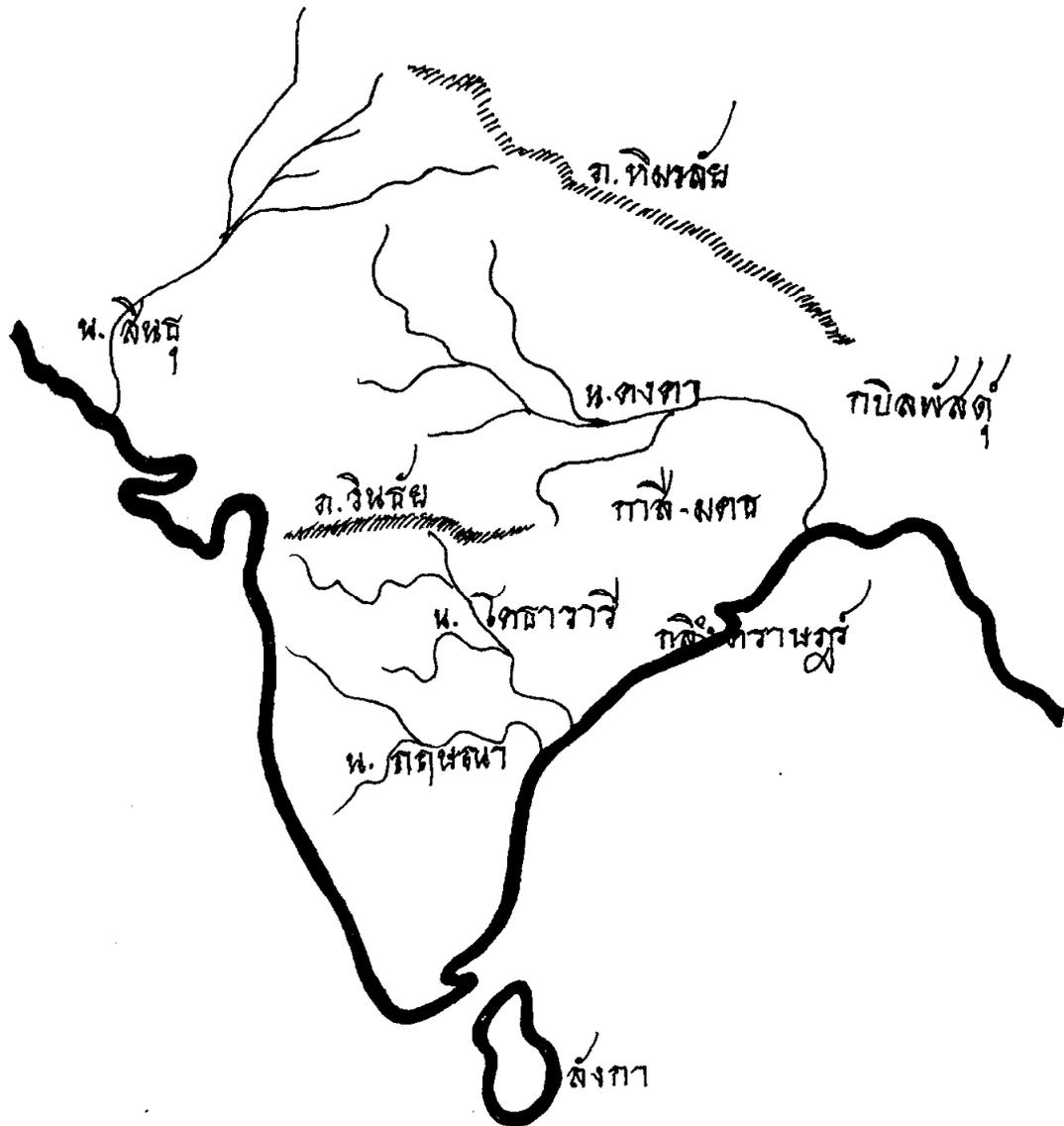
แบ่งออกเป็น 7 กัณฑ์ คือ

1. **พาลกัณฑ์** เป็นอาร์มภกตาแสดงอุปติรามายณะ (กำเนิดเรื่อง) เรื่องดำเนินไปตั้งแต่กำเนิดโอรสทั้งหลายของท้าวทศรถ จนพระรามได้สีดา มีเรื่องแทรกต่าง ๆ เป็นอันมาก (เช่นเรื่องนางเมนะกากับพระวิศวามิตร ๆ กับนางรัมภา กำเนิดรัตนธนูและกำเนิดสีดา ฯลฯ)
2. **อโยธยากัณฑ์** พระรามต้องออกไปอยู่ป่า ทศกัณฐ์ลักสีดาเพราะศูรปนาเป็นต้นเหตุ
3. **อรัญยกัณฑ์** พระรามพระลักษมณ์ออกติดตามนางสีดา ปราบอสูรต่าง ๆ หลายตน
4. **กัษกินธากัณฑ์** พระรามพระลักษมณ์มาถึงนครกัษกินธุ์พบสุกรีพ หนุมาน ๆ ยอมเป็นข้าและหนุมานไปเฝ้านางสีดา
5. **สุนทรกัณฑ์** อธิบายความตามของลังกา ราชวังของท้าวราพณ หนุมานไปปลอบโยนนางสีดาและกลับมาพร้อมด้วยข่าวของนาง
6. **ยุทธกัณฑ์** ยาวกว่ากัณฑ์อื่น ๆ กล่าวถึงการต่อสู้ระหว่างพระรามกับทศกัณฐ์ หากต่อสู้สำคัญ ๆ หลายตอนและแม่ทัพสำคัญหลายคนจนปราบยักษ์ได้สำเร็จ พระรามกลับ

* เรื่องพระราม พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร

ไปปกครองบ้านเมืองได้ 1 หนึ่งปี ทำพิธีอัฐวเมธ 10 ครั้ง มีโอรส 1,000 องค์

7. อุตสาหกรรม แสดงกำเนิดของตัวละครสำคัญๆในเรื่อง การเนรเทศสีดา และ
กำเนิดกุศ ลพ

รามายณะในอินเดีย

มีหลายฉบับ แต่ที่สำคัญคือ

1. **อุตรนิกาย** เป็นภาษาสันสกฤตที่วาลมิกิแต่งขึ้น Prof. Jacobi กล่าวว่าในจำนวน 7 กัณฑ์ ที่อ้างว่าวาลมิกิแต่งนั้น กัณฑ์ที่ 1 พาลกัณฑ์ และกัณฑ์ที่ 7 อุตรกัณฑ์ เป็นของเขียนขึ้นใหม่ที่หลังโดยผู้อื่น ภาษาและสไตล์การแต่งแปลกออกไป จึงทำให้เข้าใจว่าของเดิมเท่านั้นมีแต่กัณฑ์ 2-6 เท่านั้น มีข้อขัดแย้งในกัณฑ์ 1 กับกัณฑ์ 7 ไม่ตรงกับกัณฑ์อื่น ๆ (เช่นเรื่องการแต่งงานของพระลักษมณ์)

กัณฑ์ 2-6 พระรามเป็นมนุษย์ แต่กัณฑ์ 1 กับ 7 ว่าพระรามเป็นอวตารของพระวิษณุ เห็นชัดว่าเติมเข้าทีหลังปรับปรุงให้เข้ากับลัทธิพราหมณ์

2. **องคนิกาย** (เบ็งกอล) ฉบับของชาวเบงกาลี เป็นฉบับ (อยู่ทางตะวันออก) เจือปนมากกว่าอุตรนิกาย

3. **ฉบับภาษาทมิฬ** แห่งอินเดียภาคใต้ ฉบับที่มีชื่อเสียงมากคือฉบับของกัมปัน (Kampan) เสฐียรโกเศศกล่าวว่ารามายณะฉบับทมิฬมีกว่า 600 ส่วน*

4. **ฉบับฮินดี** ของตุลसी ทาส รามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ เหล่านี้ แก่โครงเรื่องส่วนใหญ่ คล้ายคลึงกัน แต่ผิดแปลกกันออกไปในรายละเอียดต่าง ๆ เช่น เรื่องไมยราพณ์สะกดทัพ ไม่มีในวาลมิกิ แต่ฉบับเบงกาลีมีเรื่องมหิราพณ์และในฉบับทมิฬก็มี เรื่องไมยราพณ์นี้เป็นนิทานพื้นเมืองอยู่ก่อน กวีคงแต่งผนวกเข้าไปกับเรื่องวาลมิกิ (ทำนองเรื่องทำวกกขนากของเรา)

ชาวอินเดียที่ไปเผยแพร่วัฒนธรรมให้แก่แถบใต้ (ทมิฬ) และประเทศเพื่อนบ้าน ในครั้งโบราณคือชาวเบงกาลี ซึ่งทำให้รามายณะแพร่หลายไปทั่วอินเดีย และไปยังประเทศอื่น ได้ประสมกับนิทานต่าง ๆ ในท้องถิ่นต่าง ๆ ทำให้แปลกออกไปจากฉบับวาลมิกิเป็นอันมาก

รามเกียรติ์ฉบับไทย

1. มีเนื้อเรื่องไม่ตรงกับรามายณะฉบับใด ๆ ของอินเดียทั้งสิ้น เข้าใจว่ามีที่มาสำคัญคือ

1.1 รามายณะฉบับสันสกฤต ฉบับเบ็งกอล เช่นเรื่องพระกฤษณะ พระลพจับม้าอุปการ ไม่มีในฉบับวาลมิกิ แต่มีในฉบับเบ็งกอล-องคนิกาย

1.2 วิษณุปุราณะ เรื่องเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ จากปุราณะ ฉบับนี้มีมาก

---

* อุปกรณ์รามเกียรติ์ เสฐียรโกเศศ

- 1.3 หนุมนานาฎกะ เรื่องเกี่ยวกับหนุมนานของไทยไม่ตรงฉบับสันสกฤต (อ่าน บ่อเกิดรามเกียรติ์) ยังมีเรื่องปลีกย่อยต่าง ๆ ที่ไม่ตรงกันอีกมาก เช่น เรื่อง กล้องดวงใจ เรื่องซิดวงให้นางสีดาอยู่ก่อนจะออกไปจับกวางมัจฉาแปลง (มีในฉบับพม่า)
2. ไทยวางรูปตามชอบใจไม่แบ่งเป็นตอน (กัณฑ์) อย่างสันสกฤต
3. เปลี่ยนชื่อตัวละคร และสถานที่ตามที่เหมาะกับคนไทย (นอกจากบทพากย์ โจน ฉบับรัชกาลที่ 6 ทรงใช้ชื่อแบบสันสกฤต)
4. ไทยไม่ถือเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวข้องกับศาสนา เป็นเรื่องวรรณคดีและการเล่นละครและโจนยกย่องอย่างมากแค่เป็นบทละครในเท่านั้น

1. รามเกียรติ์คำฉันท์

มีกล่าวในจินดามณีของพระโหราฯ ยกมาเป็นตัวอย่างฉันท์ 3-4 บท เข้าใจว่าเอามาจากคำพากย์ของเก่า แต่งไว้เล่นหนังหรือเล่นโจน เดิมเข้าใจว่าสูญเสียแล้ว เหลือแต่ตัวอย่างในจินดามณีเท่านั้น แต่ต่อมาได้ฉบับมา เรียกว่าราชาพิลาป หรือ “นिराक्षिता”

2. รามเกียรติ์คำพากย์

กรมศิลปากร แบ่งตีพิมพ์เป็นภาค มีข้อความตั้งแต่ภาค 2 สีดาหายจนถึงภาค 9 กุมภกรณล้มแต่เป็นตอน ๆ ไม่ต่อกัน ที่ยังไม่ตีพิมพ์ก็มีอีก เข้าใจว่าผู้แต่งเดิมตั้งใจจะแต่งไว้พากย์หนัง และต่อมาก็มีผู้อเอามาใช้เป็นบทพากย์โจนด้วย เป็นของเก่าในสมัยศรีอยุธยา ใช้กาพย์ฉับและกาพย์ยานี และเข้าใจว่ามีคำเจรจาด้วย ปกติเจรจากรายยาว มีสัมผัสคำห่าง ๆ กัน มักไม่มีบทประจำผู้พากย์พูดบทเจรจาเอง แต่ที่จดรวมกันไว้ทั้งคำพากย์และคำเจรจาก็มี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงนำบทตอนนางลอยของเก่ามาทรงพระราชนิพนธ์ใหม่ขยายความออกเล็กน้อยและไพเราะขึ้นกว่าเดิม (แต่ตอนพากย์เอราวณบงท่านว่าน่าจะเป็นของเก่า)

อาจารย์ธนิต อยู่โพธิ์ ได้สังเกตดูสำนวนและคำที่ใช้ในบทพากย์ของเก่า เข้าใจว่าจะเก่ากว่ารัตนโกสินทร์ อาจเป็นสมัยศรีอยุธยาแต่ก็ยังไม่เก่าถึงสมัยพระนารายณ์ เทียบสำนวนดูไม่เก่าเท่าสมุทรโฆษ อาจเป็นของในสมัยตั้งแต่พระเพทราชา-พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

3. รามเกียรติ์บทละครครั้งกรุงเก่า

เนื้อเรื่อง ตอนพระรามประชุมพล – ถึงองค์สื่อสาร

ประวัติ พระครูศรีถาวรพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ที่อ่างศิลา พ.ศ. 2456 (ร. 6) บอกไว้ตอนท้ายเล่มว่า “นายฉายโสรจ เขียนจบในเดือนเจดไม่หมดเสดเรื่องรามเกียรติ์” ยังไม่เคยตีพิมพ์

เปรียบเทียบกับสำนวนอื่น ๆ เนื้อความไม่ตรงกับบางตอน

กระบวนกลอน ดูท่าทราวม เข้าใจว่าเป็นบทละครเชลยศึกก็ (ไม่ใช่ของหลวง) เจ้าของละครคนใดคนหนึ่งในสมัยศรีอยุธยา ให้คัดเขียนไว้

4. บทละครครั้งกรุงธนบุรี 4 ตอน ลำดับเล่มไม่ตรงลำดับ

เรื่อง เล่ม 1 ตอนพระมงกุฎ (ควรอยู่ท้าย)

เล่ม 2 ตอนหนุมานเกี่ยวนางวานริน ท้าวมาลีราชเสด็จมาสนามรบ

เล่ม 3 ท้าวมาลีราชว่าความ จนทศกัณฐ์เข้าเมือง

เล่ม 4 ทศกัณฐ์ตั้งพิธีทราทรกรด พระลักษมณ์ต้องหอกกบิลพัสดุ์ ผูกผมนางมณฑิตกับทศกัณฐ์ (ตั้งแต่เล่ม 2-4 เนื้อเรื่องต่อกัน)

เวลาที่ทรงแต่ง พ.ศ. 2313 วันอาทิตย์ เดือน 6 ขึ้นค่ำ 1 ความยาว 2,012 คำกลอน (ตินครศรีธรรมราช พ.ศ. 2312 ได้ละครมาฝึกเล่นและทรงแต่งบทให้เล่น)

รามเกียรติ์สมัยรัตนโกสินทร์

5. รามเกียรติ์บทละคร รัชกาลที่ 1

เรื่อง ขาวติดต่อกันตลอด ตั้งแต่หิรัณย์กษัตริย์ม้วนแผ่นดิน พิสดารกว่าทุกสำนวน 117 เล่มในสมุดไทย 50,286 คำกลอน ต้องการรวบรวมคุมเรื่องทั้งปวงเอาไว้เป็นแบบฉบับสำหรับบ้านเมือง ไม่มุ่งแต่เล่นละคร ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่ง

แต่งเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2340 (เดือนอ้ายขึ้น 2 ค่ำ ค.ศ. 1159 ปีมะเส็ง) จะเล่าเรื่องรามเกียรติ์ฉบับนี้ให้ละเอียดเป็นพิเศษ

เนื้อเรื่องรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1 นี้ ไม่แบ่งภาคตอนเหมือนอย่าง “รามายณ” ที่ได้กล่าวมาแล้ว ไม่มี “กัณฑ์” เช่น “รามายณ” นั้นเลย ทรงแต่งเป็นเรื่องเดียวยาวชิดไปจนตลอด แต่สำหรับประโยชน์ในทางที่จะเทียบเคียงกับหนังสืออื่น ๆ เช่น รามายณ จึงแบ่งเอาเองเพื่อความสะดวกในการศึกษา

ภาค 1 เป็นภาคเบ็ดเตล็ดทำนองกัณฑ์แถมของรามายณะ ต่างกันแต่ในข้อที่เราเอามาไว้ข้างต้น ทำนองว่าจะดำเนินเรื่องโดยลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เนื้อเรื่องมี อสูรพงศ์ วานรพงศ์ และราชวงศ์มนุษย์ที่โอชยาสลับกันไปรวมทั้งเรื่องเกร็ดเช่นเรื่องนนทุก (เพื่อแสดงชาติก่อนของทศกัณฐ์ และเรื่องเทวดาจับระบำมีรามสูรเมขลาเข้ามาไต่กัน (เพื่อเชื่อมนิทาน) สองเรื่องนี้คนรู้จักมาก เป็นการเล่นของละครที่แพร่หลายทั้ง 2 ตอน

ภาค 2 จับตัวเรื่องจริง ๆ ตรงกับในรามายณะ ต่างกันแต่มีเกร็ดบางเรื่องแทรกแซมเข้าไปเป็นแห่ง ๆ เริ่มแต่ทำวทศรธแห่งโอชยาทำพิธีขอลูกโดยเชิญพระอิสี่สิงคมนี (ตรงกับพระฤชยสฤกษ์ในรามายณะ) มาเป็นประธานในระหว่างที่ทำพิธีนั้นมีมนุษย์เชิญลาดทิพยปายาสผุดขึ้นมากลางกองไฟแห่งพิธี นางกากนาสูร (กาซึ่งเป็นยักษ์) โฉบไปได้ครั้งก่อนให้แก่นางมณฑิมาเหสีของทศกัณฐ์ นางเสวยแล้วทรงครรภ์กลอดเป็นสีดา ซึ่งทศกัณฐ์ทราบที่เกิดมาล้างผลาญวงศ์ยักษ์ จึงได้เอาไปทิ้งน้ำเสีย พระชนกราชาซึ่งทรงผนวชเป็นฤชเก็บฝังไว้ ต่อมาจึงขุดขึ้นมาเลี้ยงไว้เป็นพระธิดา บุญธรรม ส่วนทางโอชยามเหสี 3 พระองค์ของทำวทศรธเสวยทรงครรภ์แล้ว ประสูติ พระโอรส 4 พระองค์ คือ พระราม 1 พระพรต (รามายณะว่า ภารต) 1 พระลักษมณ์ 1 (รา. ว่า ลักษมณี) พระสัตรุด (รา. ว่า ศัตรุมนี)

เมื่อพระรามมีชันษาได้ราว 16 ปี พระฤชได้มาขอให้ไปปราบยักษ์กา อันมีนามว่า กากนาสูร ซึ่งมารังควานอาศรมจนไม่มีสมาธิที่จะบำเพ็ญพรต พระลักษมณ์ไปด้วย เมื่อฆ่ากากนาสูรตายแล้ว มาริจและสวามุบุตรของกากนาสูรมาแก้แค้น แทนมารดา ได้รับความเดือดร้อน สวามุตาย มาริจหนีจากที่รบ พระฤชจึงพา 2 कुमारไปเมืองมิลิลา ในเวลานั้น ทำวชนกราชาแห่งมิลิลาประกาศเชิญกษัตริย์ทั้งหลายให้ไปประลองกำลังยกศร พระรามยกได้ ทำวชนกยกนางสีดาพระธิดาให้พระราม โดยให้ไปเชิญ ทำวทศรธจากโอชยามาในการอภิเษกสมรส ครั้นเสร็จงานแล้วทำวทศรธและพระรามกลับโอชยา พบรามสูรกลางทาง พระรามรบกับรามสูรชนะแต่รามสูร ๆ ถวายศรของตรีเมฆผู้เป็นอัยกาธิบตีแก่พระราม

ภาค 2 นี้ ตรงกับพาลกัณฑ์ในรามายณะเป็นส่วนมาก ต่างหรือเพี้ยนแต่ชื่อคนหรือท้องที่บ้าง

ภาค 3 จับเรื่องกล่าวถึงทศกัณฐ์ (รา. ทุนทุพี) ตลอดถึงพาลีรบกับควายในถ้ำนานจนเลือดไหลออกมาปากถ้ำมาก สุครีพน้องชายพาลีเข้าใจว่าพาลีถูกควายฆ่าตายจึงปิดปาก

ถ้าเสีย พาลีโกรธขับสุครีพให้ไปอยู่ป่า สุครีพจึงไปอยู่แห่งเดียวกับที่หนุมานบำเพ็ญพรตอยู่ในป่ากล้วย

ครั้นแล้วย้อนมากล่าวถึงทางอโยธยา ซึ่งท้าวทศรถจะอภิเษกให้พระรามเป็นยิวราชสำเร็จราชการบ้านเมือง นางไภยเกษิมเหสีท้าวทศรถทวงว่าเคยได้พรไว้ว่าจะขออะไรได้ บัดนี้นางขอให้เนรเทศพระรามออกไปป่า 14 ปี ระหว่างนั้นให้พรตลูกชายของนางเป็นใหญ่แทน ท้าวทศรถอนุ้มติดตามเพื่อมิให้เสียวาจา พระรามจึงออกป่าพร้อมด้วยพระลักษมณ์และนางสีดา ท้าวทศรถเสียพระทัยในเรื่องนี้จนสิ้นพระชนม์ ส่วนพระพรต พระสัตรุด น้องพระรามซึ่งไปอยู่เมืองไภยเกษ เมื่อได้ข่าวว่าพระบิดาจะอภิเษกให้พระรามเป็นยิวราชก็เดินทางมาอโยธยาเพื่อจะช่วยงาน แต่ครั้นมาถึงได้ความว่าพระรามถูกเนรเทศและพระบิดาสิ้นพระชนม์เพราะเหตุนั้นก็ทรงพระพิโรธแก่พระมารดา และเมื่อจัดการพระศพท้าวทศรถเสร็จแล้วก็ออกตามพระรามไปจนพบ แต่ทูลเชิญให้กลับทรงราชย์ไม่สำเร็จ เพราะพระรามจะรักษาสัตย์ของท้าวทศรถ ในที่สุดพระรามประทานรองพระบาทหญ้ามาให้ตั้งไว้แทนพระองค์ พระพรตคงรักษาบ้านเมืองไว้คอยทำพระรามจนกว่าจะเสด็จกลับ

ภาคนี้นับว่าตรงกันกับอโยชยาภคณ์ในรามายณะ ต่างกันแต่ชื่อคนชื่อท้องที่บ้าง

ภาค 4 ฝ่ายพระรามเดินลึกลงเข้าไปอีกในป่า พบพิราบ (รา. วิจารณ์) ได้รบกันแล้วชนะ เดินป่าต่อไปถึงฝั่งแม่น้ำโคธาวารี นางสำนึกษา (รา. สุรปนา) มาพบเข้า อยากได้พระรามหรือพระลักษมณ์เป็นผัว เมื่อไม่สำเร็จก็เข้ารังแกนางสีดา จนพระลักษมณ์ออกต่อสู้ตัดมูกและหูขาด นางหนีไปฟ้องทศรถ ตรีเศียรพี่ของนาง ทั้งสามยักษ์ได้มาแก้แค้นแทนนางแต่แพ้ถูกฆ่าตายหมด สำนึกษาไปเล่าให้ทศกัณฐ์ฟังว่ามีนางสีดางามมากอยู่ในป่า ทศกัณฐ์ให้มาริจลูกกานาสุรนั้น แปลงเป็นกวางทองมาล่อนางสีดาอยากได้กวางให้พระรามตามจับ ระหว่างนี้ทศกัณฐ์เข้าลักเอานางสีดาไปได้ พระรามพระลักษมณ์ออกติดตามพบนกสดาญและอสูรต่างๆ จนบรรลู่ถึงป่ากล้วยที่หนุมาน สุครีพอยู่

ภาค 4 นี้ความตรงกับอรรถกถาภคณ์ในรามายณะ ต่างแต่ชื่อคน ชื่อท้องที่บ้าง

ภาค 5 พระรามพบหนุมานๆ พาสุครีพมาเฝ้า ทำสัญญาช่วยเหลือกันและกัน เพื่อสุครีพจะได้แก้แค้นในการที่ถูกพาลีเนรเทศและผัดเมียของสุครีพด้วย สุครีพสัญญาถวายรู้พลเมืองขีดจันท์แก่พระราม เพื่อทำสงครามติดตามสีดา เพราะถ้าสุครีพชนะแก่

พาลีก็มีหวังที่จะได้ครองเมืองขีดจันท์ (รา. กิชกินธ์) เมื่อพระรามฆ่าพาลีและได้
รู้พลขีดจันท์แล้วยังได้กองทัพเมืองชมพูอีกด้วย กองทัพขีดจันท์มีหนุมานและ
องคตเป็นนายทหารผู้ใหญ่ ฝ่ายชมพูมีชมพูพานกับนิลพัทเป็นนายทหารผู้ใหญ่
บัดนี้พระรามจึงส่งทหารลึงเหล่านี้ออกติดตามค้นหานางสีดา

ภาค 5 นี้ความเกือบตรงกันกับกิชกินธ์กัณฑ์ในรามายณะ ต่างกันแต่
ทหารชมพูนั้นเป็นลิงมิใช่หมี และต่างกันด้วยชื่อต่าง ๆ ตามเคย

ภาค 6 ในจำพวกทหารลึงที่ออกไปค้นหานางสีดานั้น พวกนายทหารผู้ใหญ่มีหนุมาน องคต
ชมพูพาน เป็นต้น ได้ไปทางทิศใต้ แล้วหนุมานแต่ผู้เดียวข้ามเข้าไปในลγκα พบนาง
สีดาซึ่งเขาเอาไปไว้ในสวนนอกเมือง ได้ถวายแหวนของพระราม จากลับได้
ทำลายสวนจนเกิดรบพุ่งกันขึ้นเป็นขนานใหญ่ ในที่สุดยักษ์จับหนุมานได้ จะฆ่า
เท่าไรไม่ตาย หนุมานทูลทศกัณฐ์ให้เอาไฟจุดตัวเสีย ครั้นจุดแล้วหนุมานทำตัวเป็น
เชื้อเพลิงเที่ยวเผาเมืองลγκαเสียสิ้นแล้วหนีรอดมาได้

ภาค 6 นี้ความเหมือนกันกับในสุนทรกัณฑ์ของรามายณะในข้อสำคัญ ๆ
แต่เรื่องของเรามีเกร็ดย่อย ๆ ต่อเติมออกไปอีกบ้าง

ภาค 7 ลำดับนี้ถึงระยะที่จะกล่าวถึงการศึกในลγκα ท่านผู้อ่านอาจจะลึกลงได้ในหน้าต้น ๆ
ที่แล้วมา ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ว่า กัณฑ์ที่ 6 รามายณะซึ่งว่ายุทธกัณฑ์นั้นเป็นกัณฑ์ที่ยาวกว่า
ตอนไหน ๆ หมด เรื่องรามเกียรติ์ของไทยก็ยาวอยู่ที่การรบนี้เหมือนกัน แต่ไม่เหมือน
รามายณะที่ตรงของเขายาวด้วยคำพูดของแต่ละฝ่ายที่ออกมารบกันหรือออกมาแสดงบทบาท
ต่าง ๆ ของเราแม้ไม่มีใครพูดมาก ดังนั้นก็ยาวอยู่ที่การเล่าถึงวิธีที่ต่างฝ่ายต่างตระ-
เตรียมรบ วิธีรบกันและผลของการรบนั้นเช่นทุก ๆ คราวที่จะรบกันมักจะเริ่ม
ต้นทศกัณฐ์ปรารถนาใครออกไปรบแล้วก็ให้ไปเชิญมา มีการรับรองเลี้ยงดูแล้ว
จัดทัพ แม่ทัพก็แต่งองค์ทรงเครื่องแล้วเล่าถึงพาหนะทรงของแม่ทัพ ต่อจากนี้
ก็เปลี่ยนไปกล่าวถึงฝ่ายพระรามที่อยู่ในค่ายได้ยินเสียงทัพยักษ์โห่ร้อง พระราม
จึงถามพิเภกว่า ใครยกมาแล้วก็จัดทัพออกไปต่อสู้ ส่วนแม่ทัพนั้นจะเป็นพระราม
เองหรือพระลักษมณ์ก็ตามที่ตั้งกองสร้งน้ำทรงเครื่องออกตรวจพล และเล่าถึงพาหนะ
ทรงแล้วจึงจะเล่าถึงการรบ แต่ละศึกย่อมกินความยืดยาวดังพรรณนามาจะนี้
และนอกจากการศึกที่สองเรื่องตรงกันเช่น ศีกุมภกรรณและอินทรชิตแล้ว ของเรา
ยังมีญาติวงศ์เพื่อนฝูงของทศกัณฐ์มาทำศึกย่อยแทรกกระยะหรือขัดตาทัพบ้างเนื่อง ๆ
ซึ่งไม่มีใครจะมีในรามายณะ เหตุฉะนั้นศึกกลางกาของเราจึงยาวเหมือนกัน ดำเนินเรื่อง
เป็นสังเขปดังต่อไปนี้

เมื่อพระรามได้ความว่าสีดาอยู่ลงกาแล้ว จึงยกทัพไปตั้งที่เขาคันธมาทรมฝั่งทะเล (รา. เรียกเขาว่า มเหนครคีรี) ฝายในลงกาทศกัณฐ์ฝันร้าย ให้พิเภกทำนาย พิเภกเห็นมีทาง แก้วด้วยส่งสีดาคืนให้ผัวของเขา ทศกัณฐ์โกรธขับพิเภกออกจากลงกา พิเภกไปขอพึ่งพระราม ถือน้ำถวายสัจแล้วสาบานเป็นสหายกับสุกริพ พระรามให้ทหารลึงสำแดงฤทธิ์ให้พิเภกดู เสียงกึกก้องดังไปถึงในเมืองลงกา ทศกัณฐ์จึงให้สุกริพ (รา. เป็น 2 คน คือ สุกร 1 สาริณ 1) มาสอดแนมดู ถูกจับได้ลงโทษโบยแล้วปล่อยตัวไปบอกนาย ทศกัณฐ์ปลอมเป็นฤษีมายุ พระรามให้ระวางพิเภกกับสุกริพ (รา. ว่าส่งยักษ์อื่นมาสอดแนมอีก)

ทศกัณฐ์ให้เบญจกายลูกพิเภกปลอมเป็นสีดาทำตายลอยน้ำมา พระรามลงสรง เห็นเข้าก็เชื่อและเสร์ราโศก หนุมานพิสูจน์ว่ามีไซศพ จับตัวนางไว้ซักถามแล้วปล่อยไป นี่เป็น ตอนสำคัญอันแรกซึ่งรามเกียรติ์ของเราผิดกับรามายณะเป็นข้อสำคัญ

พระรามให้จองถนนข้ามทะเลไปลงกา ข้างไทยมีเรื่องหนุมานวิวาทกับนิลพัท จนต้องส่งนิลพัทกลับไปรักษาเมืองขีดขินแล้วมีเรื่องนางสุวรรณมัจฉาขัดขวางการจองถนน หนุมานต้องไปจับตัวและเล้าโลมให้เลิกการขัดขวาง ทั้งสองเรื่องนี้ไม่มีในรามายณะ นับเป็น ตอนสำคัญที่ 2 และที่ 3 ที่ต่างกัน

เมื่อจองถนนเสร็จพระรามยกพลข้ามไปตั้งประชิดลงกา ตั้งค่ายที่เขามรกฏ (รา. ว่าเขาสุวรรณ) แล้วให้องคตเข้าไปสื่อสารบอกเหตุที่ยกทัพมาขอสีดาคืน ทศกัณฐ์ให้จับองคต เกิดต่อสู้กันขึ้นจนยักษ์ตายหลายคน องคตกลับมาได้ ทศกัณฐ์ยกฉัตรใหม่ขึ้นเพื่อดูทัพพระราม ที่ข้างนอกเมือง สุกริพเห็นเข้าก็โกรธเหาะไปหักฉัตร ได้ต่อสู้กัน (รา. ว่าสุกริพหักฉัตรก่อน)

ลำดับที่รามเกียรติ์แทรกเรื่องใหญ่เข้าไปเป็นเรื่องแตกต่างที่ 4 คือเรื่อง ไมยราพณ์ ผู้เป็นยักษ์อยู่ใต้ดินมีวิชาลึกลับสะกดคนให้หลับได้ พิเภกรู้เรื่องจึงเตือนพระราม หนุมาน นฤมิตตัวให้ใหญ่อ้าปากอมพลับพลาที่ประทับพระรามไว้ แต่เมื่อถูกมนต์ไมยราพณ์หนุมาน ก็หลับเหมือนกับทหารลึงทั้งปวง ไมยราพณ์ขโมยพระรามลงไปบาดาลใต้ดิน แต่หนุมานตื่นขึ้น ตามลงไปทัน มาไมยราพณ์และเชิญพระรามอุ้มกลับขึ้นมาได้ทั้งบรรทมหลับ

บัดนี้จึงเริ่มศึกลงกาแท้ ๆ โดยเหตุการณ์ซึ่งจะได้ลำดับเทียบกันต่อไป การรบของ ยุทธภัณฑ์แห่งรามายณะที่จะอ้างดังต่อไปนี้ จะได้ลงย่อ ๆ ไว้ว่า รา. 1 รา. 2 ฯลฯ

1. ศีกุมภกรรณ (ตรงกับกรรณข้อ 8. ในยุทธภัณฑ์แห่งรามายณะ) เมื่อกุมภกรรณ ยกมา พิเภกขอออกไปพุดจาห้ามมิให้รบ เพราะพิเภกเชื่อว่ากุมภกรรณเป็นยักษ์ที่มีศีลสัตย์ แต่กุมภกรรณไม่ยอมเลิก เพราะถือคำสั่งทศกัณฐ์เป็นใหญ่ไม่ว่าผิดหรือถูก สุกริพจึงยกทัพ ออกรบกุมภกรรณจับสุกริพหนีบรักแร้ แต่ภายหลังสลัดหนีมาได้โดยหนุมานตามไปช่วย กุมภกรรณยกตามมาได้รับกับพระลักษมณ์ พระลักษมณ์ถูกหอกโมกขศักดิ์แต่แก้กันได้ลำดับนี้

กุมภกรรณไปนอนตหน้ามิให้ไหลมาเพื่อให้ลึงอดน้ำ หนุมานตามสืบได้ความว่านอนตหน้า อยู่แห่งใด ได้ต่อสู้กันเป็นอันว่าความคิดที่จะตหน้าล้มเหลว กุมภกรรณยกออกมายังค่าย พระรามอีก พระรามออกต่อสู้ฆ่ากุมภกรรณตาย

2. สឹกอินทรีครั้งที่ 1 อินทรีต้ออกรบกับพระลักษณั ไม้เป็นผลอย่างไร จึงกลับ ไปตั้งพิธิ์ชุกรนาคบาศ (ตรงกัษุทกัษณ์รามาษณะ การรบข้อ 2) พระราม (ตรงกัษุ รก. 13) วิรุณมุขออกชัตตาทัฟไว้พลาง

3. ส่วนอินทรีต้อทำพิธิ์ไม่สำเร็จเพระชามภวราชแม่ทัพลึงตนหนึ่งไปรบกวน เลย ยกทัพมาหนุณวิรุณมุขเข้ารบกัน พระลักษณัออกสู้จับวิรุณมุขได้แล้วปล่อยกลับไปเพระเป็น เด็ก อินทรีต้อแผลงศรนาคบาศมาัดพระลักษณัและลึงได้ พระรามเรียกพญาครุฑมาจิกแก้ได้ (รก. 2)

4. อินทรีต้อทำพิธิ์ชุกรนาคบาศ (รก. 10) กัษุบ่้นออกชัตตาทัฟ (รก. อกัษุบ่้น รยการที่ 5) หนุมานฆ่ากัษุบ่้นตาย อินทรีต้อถูกรบกวนด้วยทศกัษุณัให้ไปบอกข่าวกัษุบ่้นตาย จึงชุกรนาคบาศไม่สำเร็จแต่ก็ยกทัพออยู่ดีและแผลงศรนาคบาศ ถูกพระลักษณักับร้พลสลบหมด เว้นหนุมาน ตอนนีชองเราว่าอินทรีต้อเปลงเป็นพระอินทร์ลอยมาบนฟ้า หนุมานจึงหักกอชัาง (ปลอม) ซึ่งเพเทพพาหนะของพระอินทร์ปลอม จนหมดกำลังสลบไป พระรามออกมา สนามรบ พอหนุมานพันจันก็ให้ไปหาษาที่เขาสรรพษาแต่ไม่พบตันยา จึงช้อนมาหังเขา พวกทัฟพระลักษณัพอได้กลันยาจากเขานั้นก็พากันพันจันหมด

5. ทศกัษุณักับอินทรีต้อคิดให้สุษาจารปลอมเป็นสิดา เอาตัวมาตัดหัวให้พระรามดู กลางสนามรบ แต่พิเภกทูลพระรามว่าไม่ใช่สิดาจริง (รก. 14)

6. อินทรีต้อตั้งพิธิ์กัษุภณียา ชุกรนาคบาศ (รก. 16) พระลักษณัไปลัางพิธิ์ได้ แต่กั เลยรบกันจนหมดศร (รก. ว่ารลหัก) อินทรีต้อหนีเข้าเมือง แล้วออกมารบอื่โดยแผลงทัองฟ้า (รก. 14) ในที่สุดก็ถูกรพระรามตาย (รก. 16)

7. ทศกัษุณัคลั่ง ยกออกรบเอง (รก. 17) มี “สัิบรล” (ลูกทศกัษุณั 10 องคัไม่ปรากฏ ชื่อ) ออกมาช่วยรบ เรื่งตอนนีชัางไทยเอาเป็นศีกัใหญ่ลึงพระอินทร์ให้พระวิศณुकัษุรรมนำ รลทรงมาถวายพระรามการศีกัตอนนีเฉพาะทศกัษุณัตรงกันกัษุรามาษณะแล้ว แต่เรื่ง “สัิบรล” นั้น รก. 9 มีโอรสทศกัษุณั 4 องคัเท่านั้น ในรามเกียรต็ก็เลว่าจันตันโอรส 4 องคัออกรบ กรันตายลึงจันออกตามมาอื่ 6 องคั ก็เห็นจะทำนองเดียวกันกัษุที่ผู้เล่ายังเปลลิดเปลลันการรบ อยู่ในตอนเสรีจศีกกลงกาแล้ว จึงขยายเรื่งศีกัจกัรรวต็ต่อออกไปให้ยาว ดังจะไดกักล่าวลึง ต้อไปชัางหน้า

ต่อจากนี้ไปทางข้างไทยได้แทรกการศึกของพระญาติวงศ์และสัมพันธมิตรของ
ทศกัณฐ์เข้ามาอีกหลายราย ซึ่งไม่มีในรามายณะของ वाल्मीकि คือ

8. สหัสเดชะ ราชาแห่งปางตาล และมุลพลา อูปราชปางตาล ทั้งสองเป็นสหาย
ทศกัณฐ์

9. แสงอาทิตย์ ลูกพญาขรซึ่งเป็นอนุชาทศกัณฐ์ราชแห่งโรมคัล

10. สัตถุจ ราชาแห่งจักรวาล กัปตรีเมฆ ลูกตรีเศียร ซึ่งเป็นอนุชาทศกัณฐ์ ราชา
แห่งมฆวาริ

11. สัทธาสูร ราชาแห่งอัสตง สหายของทศกัณฐ์

12. วิรุณจำบัง ราชาแห่งจาตุก ลูกพญาทูตซึ่งเป็นน้องทศกัณฐ์

13. ในระหว่างศึกแถบเหล่านี้ มีศึกที่ทศกัณฐ์เองออกทำครั้งหนึ่ง แล้วทศกัณฐ์
ลงไปชูปตัวในอุโมงค์ซึ่งพระรามให้พญาวานรไปทำลายได้สำเร็จตามเคย ครั้นแล้วมีตอนสำคัญ
อีกที่แพร่หลายมากในเมืองไทยและนิยมเล่นโขงกันมาก คือทศกัณฐ์ให้ไปเชิญท้าวมาลีราช
ผู้เป็นอัยกาธิบดี อยู่บนสวรรค์มาว่าความ แต่ท้าวมาลีราชมิได้หลงคำโจทก์ของทศกัณฐ์ ทรงช้
ขาดโดยคำพยานคนกลางคือนางสีดาว่าทศกัณฐ์ผิดให้กินนางเสีย ทศกัณฐ์โกรธการชำระความ
ก็ไม่เป็นผลประการใด

14. ทศกัณฐ์ออกรบอีก พุ่งหอกกบิลพิทถูกพระลักษมณ์ (รา. 17) พระรามจัดการ
แก้ได้

ต่อไปนี้ทศกัณฐ์ออกรบอีก (รา. 18) แต่บาดเจ็บสาหัสถึงกรขาดและพระองค์ทะลุ
ต้องเสกเป่าแก้แผลแล้วล่าทัพกลับเข้าลงกา พิเภกจึงทูลพระรามว่าทศกัณฐ์นั้นถอดดวงใจ
เก็บไว้ต่างหากจะฆ่าเท่าไรก็ไม่ตาย ต้องได้กล่องดวงใจมาจากพระฤๅษีโคบุตรมาทำลายจึงฆ่าได้
หนุมานรับอาสาไปจัดการเรื่องนี้เมื่อหลอกเอากล่องดวงใจมาได้แล้วก็ให้พระฤๅษีพาตนเข้าไป
รับอาสาช่วยทศกัณฐ์รบพระราม ทศกัณฐ์เชื่อถือนี้แล้วให้ออกรบ ใต้รบกันอีก 2 ครั้ง ครั้งหลัง
ทศกัณฐ์ยกตามออกมาด้วย หนุมานรอเวลาพระรามแผลงศรก็ขยี้ดวงใจทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์
จึงตาย เรื่องกล่องดวงใจทศกัณฐ์นี้รามายณะไม่มี แต่มีว่าพระฤๅษีรูปหนึ่ง (รา. 19) มาบอกมนต์
อาทิศย์หยุดภัยให้พระราม ๆ เล่ามนต์นี้เวลาแผลงศรไปฆ่าทศกัณฐ์ ๆ จึงตาย

ลำดับนี้พิเภกเข้าไปในลงกา และเชิญนางสีดาออกมาถวายคืนแก่พระราม ๆ ให้
สีดาลุยไฟให้โลกเห็นว่าเธอเป็นผู้บริสุทธิ์ แม้จะถูกเอาไปเก็บไว้เป็นเวลานานในเงื้อมมือยักษ์
ก็ยังบริสุทธิ์ มิได้ถูกขยาดแตะต้องเลย ครั้นแล้วจึงอภิเษกให้พิเภกครองลงกาและเริ่มเดินทาง
กลับจากที่นั่น

ลำดับนี้มีเกร็ดเพิ่มเติมสองสามเรื่อง ก็อัศจรรย์สหายของทศกัณฐ์ยกทัพมาถึง
ลงกาเพื่อแก้แค้นแทนทศกัณฐ์ ถูกพระรามฆ่าตาย แล้วบัลลังก์ก็ไปถูกทศกัณฐ์ซึ่งพญานาค
เอาไปเลี้ยงไว้ นั่น ขึ้นมาจากนาคพิภพมาได้ข่าวว่าพ่อตายก็โกรธ ตามไปแก้แค้นระหว่างทาง
ที่พระรามกำลังยกกลับ หนุมานไปรบตัวต่อตัวแล้วฆ่าตาย พระรามก็กลับถึงอโยธยาในฤดู
ใบไม้ร่วง (ทุกวันนี้ชาวอินเดียที่ถือศาสนาฮินดูยังฉลองวันพระรามกลับเข้าเมืองในฤดูนี้เป็น
นิตย) ในการบำเพ็ญแม่ทัพนายกองนั้น พระรามให้หนุมานได้ “กินเมือง” พระนครศรีอโยธยา
แต่หนุมานเมื่อได้ทำตามรับสั่งแล้ววัน 1 ก็ถวายเมืองกิน เพราะเห็นเป็นการละเมิดพระเกียรติ
ของพระราม ๆ จึงสร้างเมือง “นพบุรี” ให้ไปครอง เรื่องบำเพ็ญนี้ไม่ทราบว่ารามาจะมีย่าง
ที่ไทยเราเล่ากันหรือไม่

ภาค 8 เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมาภายหลังที่พระรามเข้าสู่อโยธยาแล้ว ลางเรื่องก็มีในอุตตรกัณฐ์
แห่งรามายณะ หากขยายความออกก็ให้ยืดยาวกว่าของเขาเป็นอันมาก แต่ไม่ใช่ว่า
จะเป็นเรื่องตรงกันกับรามายณะตลอดไป เพราะหลายเรื่องในรามายณะอุตตรกัณฐ์
นั้น เราเอาไว้ข้างต้นเรื่องรามเกียรติ์เสียไม่น้อย เช่นเรื่องอสูรพงศ์ เป็นต้น ขอสรุป
ความของภาคสุดท้ายนี้ดังนี้

ข้อ 1. ท้าวมหาบาล เทพาสูรผู้ครองเมืองจักรวาล (เมืองนี้ออกชื่อไว้ว่าเป็น
ของราชายักษ์องค์นั้นบ้างองค์นี้บ้าง ไม่ทราบว่าหมายความว่าอย่างไรแน่ แต่อย่างไรก็ดี อันว่า
ชื่อท้องที่ในรามเกียรติ์ของไทยย่อมเลือนลอมแทบทั้งหมด ดังได้ยกขึ้นเปรียบเทียบมาแล้ว
ข้างต้นเป็นราย ๆ เรื่อยมา ออกจะทำใจเสียว่าจะชื่ออย่างไรก็เหมือนกัน ไม่สู้จะมีค่าแก่การ
สอบสวนนัก) ท้าวมหาบาลนี้ยกทัพมาแก้แค้นแทนทศกัณฐ์ หนุมานไปช่วยป้องกันพิเภก
ได้ฆ่ามหาบาลตาย ตอนนั้นหนุมานไปมีลูกกับเบญจกายอีกคนหนึ่งชื่ออสูรผัด แล้วหนุมานออก
บวชเป็นฤๅษี

ข้อ 2. ศักดิ์ท้าวจักรวรรดิแห่งมลิวัด (ตรงกับข้อ 10 ในอุตตรกัณฐ์แห่งรามายณะ
ซึ่งกล่าวว่า พระรามให้พระศตวรรษน์ ไปปราบยักษ์ชื่อลวดนผู้เป็นราชาแห่งมธุวัน) รามเกียรติ์
ของเราเล่าว่าสาเหตุแห่งศึกจักรวรรดิเกิดขึ้น เพราะเมื่อทศกัณฐ์ตายลง นางมณโฑมีครรภ์
กับทศกัณฐ์ได้เพียงเดือนเดียว พระรามยกนางให้พิเภก ครั้นประสูติโอรสออกมา พิเภกสำคัญ
ว่าเป็นลูกของตนได้เลี้ยงดูเป็นอย่างดีสนิทยศ และให้ชื่อว่าไพนาสูรวิงศ์ ครั้นเติบโตขึ้น
ได้รับความจากพี่เลี้ยงชื่อวณิสูรว่าตนมิใช่ลูกพิเภก หากพ่อตายเสียก่อนเกิด และมารดาเป็น
เมียพิเภก จึงเกิดอับอายและชิงชังพิเภกและมารดา และไปชักเอาท้าวจักรวรรดิจากมลิวันมา
ช่วยจับพิเภกใส่ตรูไว้ พระรามได้ทรงทราบจึงให้พระพรตพระศตวรรษนำทัพวานรมาช่วยพิเภกได้

ชัชชนะแก่ไพนาสุริวงศ์ ให้ประหารชีวิตแล้วยกทัพเลยไปตีเมืองมลิวันการศึกตอนนั้นแต่งเลียนศึกลงกา ดังจะได้เทียบดูกันต่อไปนี้

ก. ทั้งสองศึกเริ่มต้นด้วยการสื่อสาร ศึกลงกานั้นพระรามใช้องคต ศีกมลิวัน พระพรตใช้นิลนล

ข. แม่ทัพยักษ์นั้น ในศึกลงกามีมาก แต่ที่จัดว่าเด่นกว่าอื่น ๆ ก็กุมภกรรณมี หอกโมกขศักดิ์ อินทรชิตลูกรักของทศกัณฐ์มีฝีมือทางศร มังกรกรรณหลานและหลานอื่น ๆ อีก ส่วนศึกมลิวันมีสุริยาภพลูกใหญ่ของท้าวจักรวรรดิใช้ชฎาเหมือนอินทรชิต หน้าก็เหมือนแต่สีแดง (อินทรชิตสีเขียว) ซึ่งใช้อาวุธหอกอย่างกุมภกรรณพุ่งเอาพระสัตรุสลับไป อย่างกุมภกรรณพุ่งพระลักษมณ์สลับไปฉะนั้น แล้วมีบัลลังจักรลูกจักรวรรดิซึ่งมีฝีมือทางเพลงศร อย่างอินทรชิต แม่เมื่อตายลงพอกทำศพเป็นการใหญ่ อย่างทศกัณฐ์ทำให้อินทรชิต โอรสที่ 3 ของจักรวรรดิชื่ออนนุพัคตร์ มีบทบาทคล้าย ๆ มังกรกรรณในศึกลงกา

ครั้นหมดพวกนี้แล้ว ศึกลงกาได้ท้าวสหสเดชะ มีลักษณะเป็นผู้ใหญ่ที่ใคร ๆ กลัว แต่แท้จริงโง่ออกมารบก็แพ้โดยง่าย ส่วนศึกมลิวันนั้นให้ท้าวไวตาลอันมีลักษณะคล้าย ๆ สหสเดชะออกมารบในลำดับเดียวกันและก็แพ้โดยง่าย ๆ เช่นกัน ในที่สุดก็ถึงท้าวจักรวรรดิเอง แต่ไม่ตายยากเท่าทศกัณฐ์

ตลอดศึกมลิวันนี้ แม้ว่าหนุมานจะได้อยู่ในกองทัพฝ่ายอโยธยาก็จริง และแม่จะได้ทำหน้าที่สำคัญ ๆ บางอย่างก็จริง แต่ตัวนายทัพที่อาจหาญปราดเปรี้ยวเช่นที่หนุมานเคยเป็นในศึกลงกานั้น คราวนี้ได้แก่นิลพัท ซึ่งเคยเป็นคู่แข่งกับหนุมานในศึกก่อนจนถึงอยู่ด้วยกันไม่ได้ ต้องกลับไปรักษาแนวหลังที่เมืองจิดจันท์

ข้อ 3 พระรามกริ้วสีดา (รา. 7-12) มีเรื่องว่าพระรามไปประพาสชัวัน นางสีดาอยู่หลังในอโยธยา ลูกนางอดุลปีศาจมาลวงให้เขียนรูปทศกัณฐ์ให้ดูแล้วเข้าสิงรูปนั้น จะลบเท่าใดไม่ออกพระรามกลับมาเห็นเข้าหึง ให้พระลักษมณ์เอนางสีดาไปฆ่าเสีย พระลักษมณ์ปล่อยนางไปแต่ได้หัวใจนางมาถวายแทนหัวใจสีดา นางไปอาศัยอยู่กับพระวชิรมฤคฤษี และประสูติโอรส แล้วได้โอรสซึ่งพระฤษีชุบให้อีกองค์หนึ่ง พระฤษีให้นามว่าพระบุตรและพระลบ

พระฤษีสอนศิลปศาสตร์ให้จนเชี่ยวชาญ พระกุมารทั้งสองประลองศิลปจึงดั่งสนั่น ก็ก่อกองเข้าไปถึงกรุงอโยธยา พระรามอยากจะทรงทราบว่าเป็นใครทำเหตุนี้ คงจะต้องเป็นผู้มีบุญ จึงปล่อยม้าอุปการผูกसारไว้ที่คอกว่าถ้าใครพบม้านี้ให้บูชาพระราม ถ้าขัดจันจะถือว่าเป็นกบฏ (รา. ว่าพระรามทำพิธีอศวเมธคือปล่อยม้านี้ไปปี 1) กุมารทั้ง 2 พบม้าเข้าก็จับขี่เล่นโดยปรารภกันว่า “กระบถทโทไม่เข้าใจ จับได้ก็จะขี่ให้สำราญ” อันเป็นเหตุให้หนุมานซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่ตามม้าไปดูเพื่อจะมีใครละเมิดโองการนั้นเข้าจับกุมกลับแพ้แก่สองกุมาร ๆ จับมัดและเอาขาสัก

หน้าเล่น ในที่สุดพระรามยกทัพออกไปจะจับ แต่ครั้นพบกันไล่เลียงก็ได้ความว่าเป็นโอรส พระรามนั่นเอง พระรามจึงให้กุมารพาไปหานางสีดาผู้มารดา ๆ ถวายกุมารนั้นแก่พระราม ต่อมา พระรามอยากจะได้นางสีดากลับเข้ามาในเมือง จึงทำอุบายให้นุมาไปทูลนางว่าพระราม สิ้นพระชนม์จะถวายพระเพลิง นางเข้ามาก็พบพระราม นางขัดใจที่ถูกหลอก จึงแทรกพื้น แผ่นดินลงไปอาศัยพญานาคอยู่ที่ใต้ดิน (รา. 12)

ข้อ 4. โดยที่เกิดเหตุยุ่ง ๆ เช่นนี้ พระรามกลุ่มหฤทัยจึงออกไปเดินป่า 1 ปี ในระหว่างเดินป่านี้ได้พบยักษ์ต่าง ๆ ได้รบกันและปราบปรามอีก คือทำท้าวเวร ราชาแห่งกาลยุทธ์ 1 นกยักษ์ชื่อปีกษาวายุพัคค์ 1 กับท้าวอุณราช (หรือที่มักเรียกกันว่ายักษ์กกชนาก) ซึ่งพระราม แผลงศรด้วยหญาอกไปเสียบอกให้ “ตริงไว้กับแผ่นศิลา ทรมายู่แสนโกฏปี” เรื่องเหล่านี้ ยังไม่พบในรามายณะ อาจเป็นนิยายพื้นเมืองเอาเข้ามาปนก็เป็นได้ เช่น “ยักษ์กกชนาก” นี้ ชาวบ้านนอกในโบราณแถบเขาศรีประจันต์ ใกล้โคกกระเทียมในจังหวัดลพบุรี ยังยืนยันอยู่ เสมอว่ามันอยู่ในถ้ำที่ในเขา

ข้อ 5. พระอิศวรรำคาญว่าพระรามกับนางสีดา ยังคงไม่ปรองดองกันอยู่ดังนั้นเป็นการไม่ดี จึงตรัสให้หาทั้งสองพระองค์ขึ้นไปบนสวรรค์ ว่ากล่าวให้ดีขึ้นเสีย แล้วประทานอภิเษก เสียใหม่ทั้งสองฝ่ายก็อยู่เย็นเป็นสุขต่อมา (ไม่พบในรามายณะ)

ข้อ 6. ต่อมามีพวกคนธรรมดา มารบกวนพระฤๅษีไพโร ทางทิศเมืองโกยเกษแล้ว ตีเอาเมืองนั้นได้ ทำวโทยเกษผู้ทรงชราแล้วต้องหนีออกไปซ่อนอยู่ในป่า พระรามให้พระโอรส ทั้งสองไปปราบและให้พระพรต พระสตรุ ยกทัพตามไปควบคุม เป็นอันปราบปรามพวกคน ธรรมดาได้สำเร็จ (เรื่องศึกคนธรรมดาที่มีในอุตตรกัณฑ์ เรื่องที่ 13) รามเกียรติ์ไทยจบลงด้วย กล่าวไว้ว่า บ้านเมืองก็อยู่เย็นเป็นสุขแต่นั้นมา และไม่มีเรื่องพระรามสิ้นพระชนม์หรือขึ้นสวรรค์ ตั้งในรามายณะ

พระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงขึ้นนี้ มักเรียกกันในปัจจุบัน “รามเกียรติ์รัชกาลที่ 1” ในหอพระสมุดมีเขียนไว้ในสมุดดำอย่างโบราณ ซึ่งเข้าใจว่าอาจเป็นฉบับเดิมที่ทรงพระราชนิพนธ์อยู่ 102 เล่มจบ ถ้าจะคำนวณดูพอประมาณ ๆ เรียกได้ว่าสมุดเล่ม 1 มี 24 หน้า หน้า 1 เขียนได้ 4 บรรทัด คະเนาว่าบรรทัด 1 มีราว 20 คำ (ได้ ลองนับดูลงหน้าได้จำนวนถ้วบรรทัดละ 20 คำ จริง ๆ) ถ้าตั้งหน้า 1 ก็จะมีราว 80 คำ สมุด เล่ม 1 ก็จะมีราว $80 \times 24 = 1920$ และ 102 เล่มก็จะมีราว $1920 \times 102 = 195,840$ คำ (50,286 คำกลอน) นับว่าเป็นหนังสือที่ยาวมากเรื่อง 1 ในวรรณคดีของไทยในปัจจุบันนี้คุรุสภา ได้พิมพ์ขึ้นขนาดยกแปดเป็นหนังสือ 4 เล่มใหญ่ 2975 หน้า

ในพระราชปรารภข้างต้นเรื่องกล่าวความว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรง
กอบกู้บ้านเมืองโดยสละพระราชทรัพย์ ได้เชิญพระสงฆ์ให้ชำระพระไตรปิฎก ทรงแปลงสร้าง
วัดพระเชตุพน แล้ววัดพระศรีสรรเพชญ์ (เดี๋ยวนี้เรียกวัดมหาธาตุ) แล้วจึงได้

“ภูธรดำริดำรัส จัดจ้องทำนองทำนุก ไตรดาญคนิทาน ตำนานเนื่องเรื่องรามเกียรติ์
เขียนบรพยัญช้อยพิณาศ ด้วยพระราชโองการ ปานสุมาลย์เรียบร้อยสร้อยโสภิต พิกสิตสาโรช ฯลฯ

แม้ว่าลักษณะที่ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ จะได้อนุโลมตามแบบอย่าง
แห่งบทละครรำก็ดี วิธีที่ทรงดำเนินเนื้อเรื่องทำให้เรานึกว่ามีได้มีพระราชประสงค์จะให้ใช้เป็น
บทสำหรับเล่นละครตลอดไป เพราะเรื่องยืดยาวเหลือที่จะเล่นดั่งนั้นได้จนตลอด อีกประการ
หนึ่งการนำเรื่องรามเกียรติ์ออกเล่นให้มหาชนดูนั้น โดยเฉพาะในสมัยก่อน ๆ มีได้ใช้วิธี
ร้องบทให้ละครรำหากใช้วิธี “พากย์” ให้คนเดิน คนเดินนั้นก็เป็นผู้ชายไม่ใช่ผู้หญิงอย่าง
ละครรำ จึงน่าจะว่าพระราชประสงค์ที่ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ขึ้นในรูปละครรำจนตลอดนี้
คงจะเป็นไปในทางให้มีเรื่องอันบริบูรณ์สำหรับเก็บไว้เป็นตำรับ หากจะนำตอนใดออกเล่น
บ้างก็ได้ หากผู้ใดชอบใจที่จะอ่าน ก็จะมีเรื่องอันบริบูรณ์แต่ต้นจนจบไว้อ่านได้ดังนี้

6. รามเกียรติ์บทละครรัชกาลที่ 2

ทรงคัดเลือกเอาแต่เฉพาะตอนมาเล่นได้ ได้แก่

1. หนุมานถวายแหวน – ทศกัณฐ์สู้ลม
2. บุตรลพ

36 เล่มสมุดไทย

แปลงบทเก่าให้เล่นละครได้สนิท ยาว 14,300 คำกลอน

7. บทพระราชนิพนธ์คำพากย์รามเกียรติ์

บทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 มีอยู่ 4 ตอน

1. กาย์นางลอย
2. หักคอช้างเอราวัณ
3. นาคบาศ
4. พรหมาสูตร

รัชกาลที่ 2 ทรงปรับปรุงจากบทพากย์ครั้งกรุงเก่า

8. รามเกียรติ์บทละครในรัชกาลที่ 4

พระจอมเกล้าฯ ทรงไว้

1. ตอนพระรามเดินดง 4 เล่มสมุดไทย 1664 คำกลอน
2. บทเบิกโรงเรื่องนารายณ์ปราบหนทุก ยาว 106 คำกลอน
3. พระรามเข้าสวนพิราพ เล็กน้อย จึงมักไม่มีใครทราบ

9. โคลงรามเกียรติ์ จารึกพระระเบียงวัดพระศรีฯ ประกอบภาพรามเกียรติ์รัชกาลที่ 5 ชักชวนให้ผู้รู้แต่ง 4984 โคลง พระราชนิพนธ์ 8 ห้อง 224 โคลง จัดพิมพ์แบ่งเป็น 5 ภาค จบบริบูรณ์ (อ่านและดูไม่ใช่แสดง แปรลกอยู่)

10. รามเกียรติ์บทร้องและบทพากย์ในรัชกาลที่ 6

ตรงกับคำภีร์รามายณะของวาลมิกี เป็นบทพากย์สำหรับเล่นโจน และรวมบทพากย์ มีเจรจาไว้ด้วยกันเป็นครั้งแรก มี 6 ชุด คือ

1. สีดาหาย
2. เพลลنگกา
3. พิเภกถูกจับ
4. จองถนน
5. ประเดิมศึกลงกา
6. นาคบาศ

และบทเบิกโรงสั้น ๆ เรียก ชุดอภิเษกสมรส แบ่งเป็น 2 ตอน

1. ตอนปราบดาตะกา
2. ตอนอภิเษกสมรส (พระราม – สีดา)

ยังมีพระราชนิพนธ์อีก 2 เรื่อง ไม่ใช่เรื่องรามเกียรติ์ และมีได้ระบุว่าเป็นบทโจน แต่เวลาแสดงแสดงอย่างโจนแท้ ๆ คือ

1. บทละครรำเรื่องพระเกียรติรถ
2. บทละครรำเรื่องธรรมาธรรมะสงคราม

คุณค่าเรื่องรามเกียรติ์

เรื่องรามายณะของอินเดียเข้ามาสู่ประเทศไทยช้านานแล้ว และเป็นเรื่องที่คนไทยนิยมรู้จักกันแพร่หลายก่อนสมัยสุโขทัย ในหลักศิลาจารึกหลักที่ 1 มีชื่อถ้ำ พระราม ถ้ำสีดา พระนามพระเจ้าแผ่นดินไทยสมัยอยุธยาใช้ว่า **รามาริบัติ** ทั้งสิ้น และนครหลวงก็ให้ชื่อว่า อยุธยา ตรงชื่อนครหลวงของพระราม (อโยธยา – เมืองซึ่งไม่มีผู้ใดรบชนะ) ชื่อสถานที่ ชื่อคน ชื่อพืช (สมอพิเภก) ชื่ออาหาร (พระรามลงสรง) กุมภกรรณทดน้ำ ส่วนวนพุดและภาษาหมอดู มีคำใช้เกี่ยวกับเรื่องรามเกียรติ์อยู่มาก (เหาะเหินลงกา, ตกที่นั่งนางสีดาตอนจากพระราม) เหล่านี้แสดงว่าเรื่องรามเกียรติ์เป็นเรื่องที่สนิทอยู่กับชีวิตและวัฒนธรรมของไทยโดยแท้

คุณค่าด้านต่าง ๆ ของเรื่องรามเกียรติ์อาจกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

1. คุณค่าด้านคุณธรรม

1.1 สารัตถะ หรือแก่นของเรื่อง (theme) เป็นเรื่อง que แสดงถึงการต่อสู้ระหว่างฝ่ายธรรมะกับฝ่ายอธรรมะ มีเนื้อเรื่องเป็นรายละเอียดที่แสดงถึงลักษณะการต่อสู้ แม้ในบางครั้งฝ่ายอธรรมะจะมีชัยและข่มฝ่ายถูกต้องได้ แต่ผลขั้นสุดท้ายความดีจะต้องมีชัยเสมอ จึงเท่ากับว่าโดยสารัตถะและโดยเนื้อเรื่องรามเกียรติ์ได้ ให้ตัวอย่าง ด้านความประพฤติและยังให้ข้อเตือน ให้ระมัดระวังตนให้อยู่ในสุจริตธรรมสม่ำเสมอ

1.2 ตัวบุคคลในเรื่อง เช่นพระราม นางสีดา พระลักษมณ์ พิเภก ฯลฯ บุคคลเหล่านี้ล้วนเป็นกษัตริย์ในชั้นอุดมคติ พระรามเป็นลูกที่ดีเป็นสามีที่ดี เป็นนักรบ เป็นพี่ เป็นนักบริหาร นักปกครอง หรือเป็นราชาที่ดี นางสีดาก็เป็นบุคคลในอุดมคติเช่นเดียวกัน พิเภกเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรมะจนยอมสละญาติพี่น้องเพื่อผดุงสังขาร เป็นตัวอย่างของความประพฤติที่ใฝ่จะทำดีให้ถึงขั้นพิเศษสุด (pursuit of excellency)

2. คุณค่าด้านหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ถือได้ว่าเรื่องรามเกียรติ์และศิลปวัตถุ รวมทั้งโบราณสถานที่มึเรื่องรามเกียรติ์ปรากฏอยู่ เป็นเครื่องมือช่วยการศึกษาให้ความรู้กว้างขวางขึ้น เช่นเรื่องเส้นทางคมนาคมในอดีตกาล การอพยพและการแพร่กระจายวัฒนธรรมของคนไทยสมัยโบราณ อันเป็นเหตุให้รามายณะแพร่หลาย และมีข้อแตกต่างกับต้นฉบับเดิม

3. คุณค่าด้านการบันเทิง รามเกียรติ์ได้เป็นบทแสดงเพื่อความบันเทิงในบ้านเมืองเรามาเป็นเวลาช้านาน เป็นบทพากย์หนังใหญ่ บทโขน บทละครใน อันถือกันว่าเป็นศิลปะชั้นสูง ยังมีเรื่องรามเกียรติ์ที่เป็นเกร็ด เล่ากันในทำนองนิทานอีกมากมาย เช่นเรื่องท้าวทศนาถ นิทานเรื่องตำบลดหัวกะบือ (นิทานประเภท Why Story = เหตุใดจึงได้ชื่อเช่นนั้น)

4. คุณค่าด้านศิลปะและวัฒนธรรม

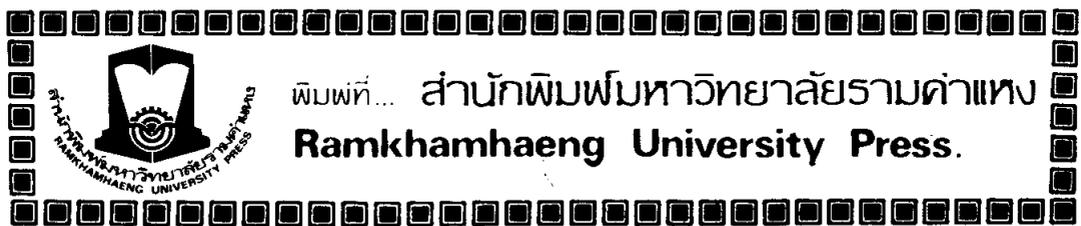
4.1 วัฒนธรรมทางภาษา ได้แก่บทร้อยกรอง ภาษิต สำนวน ชื่อต่าง ๆ มีที่เกี่ยวข้องกันกับเรื่องรามเกียรติ์

4.2 ศิลปะด้านจิตรกรรม (เช่นภาพวาดระเบียงวัดพระแก้ว) ประติมากรรม (เช่นเทวรูปต่างๆ) การแกะสลัก (เช่นภาพสลักหินนารายณ์บรรทมสินธุ์) นาฏศิลป์ เช่นระบำ และการฟ้อนรำเป็นเรื่องรามเกียรติ์

5. คุณค่าในด้านหลักฐานวรรณคดี ก็เป็นที่อ้างอิงของวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ อยู่เสมอ เช่น โคลงในนิราศนรินทร์ที่ว่า

หัวกระบือปิลราชรั้า	รณรงค์ แลฤๅ
ตัดกบาลกะบือลง	เด็ดหวี้น
สืบเสียรทรพิกง	กำเล่า แลแม่
เสมอพีเด็ดสมรตัน	ขาดด้วยคมเวร

นอกจากนี้ยังเป็นแม่บทใหม่ของวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ที่อาศัยเค้าเรื่องในรามเกียรติ์เขียนขึ้นเพราะประโยชน์โดยเฉพาะ โคลงพาลีสอนน้อง โคลงทำทศรถสอนพระราม ทั้งสองเรื่องนี้เป็นบทพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์ และยังมีเรื่องทำนองนี้อีกมาก

พิมพ์ที่... สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Ramkhamhaeng University Press.

วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินตอนต้น

TH33141177 44.00